

Jalə Tofiq qızı Abdullayeva
Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi
jalaadu25@gmail.com

UDC 811-112.2

ALMAN DİLİNİN TƏDRİSİNİN İNKİŞAF İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ ÖYRƏNİLMƏ SƏVİYYƏSİ

Xülasə: Məqalədə alman dilinin xarici dil kimi öyrənilməsinin inkişaf səviyyəsi təhlil edilmişdir. Bunun üçün dil öyrənilməsinin funksiyaları, nəzəri-metodoloji əsasları və qiymətləndirmə formaları nəzərdən keçirilmişdir. Dil öyrənilməsində vacib olan elmi-metodoloji yanaşmalardan pragmatizm, konstruktivizm və digərləri tədqiq edilmişdir. Həmçinin, alman dilinin öyrənilməsində iqtisadi və ticarət faktorlarının təsiri də nəzərdən keçirilmişdir. Alman dilinin başqa dillərlə olan oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: dil, dilçilik, tədris, inkişaf, iqtisadiyyat.

Jalə Tofiq gizi Abdullayeva Development Directions and Level of Learning in German Language Teaching

Summary: The article analyzes the level of development of learning German as a foreign language. For this purpose, the functions of language learning, theoretical and methodological bases and forms of assessment were considered. Pragmatism, Constructivism and others have been studied as important scientific and methodological approaches in language learning. The influence of economic and trade factors on German language learning was also considered. Similarities and differences between German and other languages have been identified.

Keywords: language, linguistics, teaching, development, economics.

Жале Тофик кызы Абдуллаева Направления развития и уровень обучения в преподавании немецкого языка

Резюме: В статье проводится анализ уровня развития изучения немецкого языка как иностранного. Для этого были рассмотрены функции изучения языка, теоретико-методические основы и формы оценивания. Прагматизм, конструктивизм и др. изучались как важные научные и методологические подходы в изучении языков. Также было рассмотрено влияние экономических и торговых факторов на изучение немецкого языка. Выявлены сходства и различия между немецким и другими языками.

Ключевые слова: язык, языкознание, обучение, развитие, экономика.

Giriş

Xarici dilin öyrənilməsinə əhəmiyyətli edən ən vacib məqamlardan biri onun insanlar arasında əsas ünsiyyət məqsədi daşımasıdır. Yeni dil və dilçilik elmi insanlar arasında dialoq qurmaq və əlaqə vasitəsinə təmsil edir. Bu baxımdan, ünsiyyət əsasən məna anlama və paylaşma prosesini ehtiva edir. Pearson və Nelsona görə bu, insanlar arasında qarşılıqlı əlaqə ilə yanaşı, mənanı dərk etməyi, şərh etməyi tələb edir və bu fəaliyyət davamlı olmalıdır və söhbət ünsiyyətçilər arasında başa düşülməlidir [8, s. 56]. Müəyyən bir bölgənin dilini başa düşmədən belə bir mühitdə yaşamaq insan həyatında çətinliklərin yaranmasına gətirib çıxarır. Buna görə də xaricdə yaşayan insanlar üçün gündəlik ehtiyacları və istəkləri ödəmək, problemləri həll etmək və başqaları ilə ünsiyyət qurmaq baxımından dil öyrənmək əhəmiyyətli ola bilər.

Xarici dil öyrənmək həm də fərdi inkişafımıza kömək edir. Tədqiqatlar göstərir ki, xarici dilin öyrənilməsi fərdin öz dilini daha yaxşı başa düşməsinə səbəb ola bilər. Ozborna görə bu, həm də insanın öz mədəniyyətini dərk etməsinə dərinləşdirir və onun intellektual inkişafına müsbət təsir göstərir, həmçinin zehni inkişafı zənginləşdirir və artırır. O, qeyd edir ki, dil öyrənməklə tələbələr situasiyalardan, mətnlərdən və texnologiyalardan məna çıxarmaq üçün bir sıra bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərlər. Bundan əlavə, bir dil öyrənmək tələbələrə dilin digər istifadəçiləri ilə əlaqə qurmaq və daha geniş aidiyyət hissi qazanmaq üçün motivasiya və inam verə bilər [7].

Alman dili dərindən öyrənməli olduğumuz dilçilik sahəsindən biridir. Əsasən dil ideyaları, düşüncələri, rəyləri və hissləri çatdırmaq üçün bir vasitədir. Digər xarici dillər kimi alman dili də elm və texnikanın, mədəniyyətin, incəsənətin mənimsənilməsi və inkişafı, digər xalqlarla əlaqələrin möhkəmləndirilməsi məqsədilə mühüm hesab edilir. Alman dilini xarici dil kimi öyrənmək sadəcə lüğəti öyrənmək və mənimsəmək, lingvistik nümunələrin strukturu və tətbiqi demək deyil, həm də fənni tələbələrin mövcud vəziyyətə uyğun olaraq sosial qarşılıqlı əlaqədə istifadə edə bildiyi şəkildə mənimsəməkdir. Alman dilini xarici dil kimi öyrənmək, öyrənmənin effektiv olub-olmadığını müəyyələşdirən müəllim və tələbələrin bacarığı və yaradıcılığını tələb edir. Alman dilini yüksək səviyyədə öyrənmək üçün aşağıdakı funksiyaların həyata keçirilməsi əhəmiyyətlidir:

✧ Dilin öyrənilməsinə mədəniyyətlərarası ünsiyyət funksiyasının həyata keçirilməsi kimi yanaşmaq. Bu o deməkdir ki, tələbələr alman dilini anlamaq və alman dilinə xas olan qaydalar, terminlər, ifadələr əsasında şifahi və yazılı şəkildə fikirlərini ifadə etmək bacarığına yiyələnirlər;

✧ Mədəni dəyərlərin qarşılıqlı anlaşmasını inkişaf etdirmək funksiyası o deməkdir ki, alman dilinin öyrənilməsi qarşılıqlı anlaşma yaradacaq ki, eyni zamanda bu dili bilən millətin mədəniyyəti və düşüncə tərzini inteqrasiya olunsun [6, s. 108-111].

Alman dilinin nəzəri-metodoloji cəhətdən təhlili

Alman dilli ölkələrdə təhsil ilə bağlı elmi ədəbiyyatda formativ qiymətləndirmənin hazırkı tərəfi olmadığı üçün ümumi olaraq məktəb səviyyəsində təhsil elminə aid terminlərdən istifadə edilir. Adətən, bu sahədə tədqiqatlar arasında alim və psixoloq Feliks Vinterin fikirlərindən hazırlanmış təriflərə istinad etmək faydalıdır. Onun mövqeyi yanaşmasına görə alman dili Proqressiv Təhsil ("Reformpädagogik") ənənəsinə əsaslanır [9, s. 805-806].

O, həmçinin, amerikalı təhsil alimi və filosofu Con Dyuinin (1859-1952) alman dilinin öyrənilməsi sahəsində "Leistungsbewertung" (nailiyyətin qiymətləndirilməsi) və "Reformierte Leistungsbewertung" (nailiyyətin alternativ qiymətləndirilməsi) terminindən istifadə edilməsini təklif edir [8, s. 95-97].

Alman dilinin öyrənilməsində "formativ qiymətləndirmə" Anglo-Sakson müzakirəsi ilə müqayisə oluna bilər. Burada qeyd edilir ki, formativ qiymətləndirmənin əsas ideyası tədris və öyrənməni dəyişdirmək üçün əks əlaqə təmin etməkdir. Formativ qiymətləndirmə sisteminə aşağıdakılara diqqət yetirmək lazımdır:

- tədris və didaktik planlaşdırma prosesinə inteqrasiya olunur;
- "sosial istinad normalarına" daha az diqqət yetirməklə məzmun yönümlü və təsviri xarakterlidir;
- dialoq və mülahizə şəklində təşkil edilir;
- diaqnostik metoda əsaslanır və öyrənmə prosesində növbəti addımlar barədə qərarlar qəbul etmək üçün istifadə olunur;
- çoxtərəflidir, yeni valideynlər, müəllimlər və tələbələr, o cümlədən, özünü və həmyaşıdlarını qiymətləndirməyə imkan verir;
- daha geniş ictimaiyyətin təqdimatını və məlumatını ehtiva edir;
- qiymətlərin sənədləşdirilməsi əvəzinə nailiyyətlərin birbaşa sənədləşdirilməsini əhatə edir [5, s. 123-124].

Tədris və öyrənməni təkmilləşdirmək vasitəsi kimi qiymətləndirməyə nisbətən çox diqqətin verilməsinin əsas səbəbi qiymətləndirmə proqramı tənqidi şəkildə yoxlayan bir prosesdir. Bu, proqramın fəaliyyəti, xüsusiyyətləri və nəticələri haqqında məlumat toplamaq və təhlil etməyi əhatə edir. Onun məqsədi proqram haqqında mühakimə yürütmək, onun effektivliyini artırmaq və proqramlaşdırma qərarını məlumatlandırmaqdır. Bütövlükdə alman dilində qiymətləndirmə proqramları innovativ, öyrənməni stimullaşdırma yönümlü tədbirlər vasitəsilə təkmilləşdirilməsinə yönəlib.

Qiymətləndirmələr adətən iki geniş kateqoriyadan ibarətdir: formativ və summativ. Formativ qiymətləndirmələr proqramın hazırlanması və icrası zamanı aparılır və qarşıya qoyulan məqsədlərə ən yaxşı şəkildə necə nail olmaq və ya proqramı təkmilləşdirməklə bağlı istiqamətlər müəyyən etmək üçün faydalıdır. Summativ qiymətləndirmələr proqramlar qurulduqdan sonra tamamlanmalı və proqramın öz məqsədlərinə nə dərəcədə nail olduğu barəsində xəbər vermək üçün istifadə edilir [2, s. 155-158].

Qiymətləndirmə növlərinin təhlili

Formativ qiymətləndirmə	Summativ qiymətləndirmə
✓ Proqramın işlənilib hazırlanmasının əvvəlində həyata keçirilir. ✓ Maraqlı tərəflər nəticələrdəki tendensiyalar, proqramın məqsədlərinin yerinə yetirilmə ehtimalı olub-olmaması haqqında məlumatlandırır. ✓ Proqramın həyata keçirilməsində maneələri və vasitəçiləri müəyyən edir.	✓ Məqsədi tədris bölməsinin sonunda tələbə öyrənməsini bəzi standart və ya etalonla müqayisə edərək qiymətləndirməkdir. ✓ Summativ qiymətləndirmələr çox vaxt yüksək qiymətlərdir, bu da onların yüksək bal dəyərində malik olması deməkdir.

Mənbə: C.R. Kothari. *Tədqiqat metodologiyası: metodlar və texnikalar*, 2009 [2].

Dil öyrənən şəxslərin performansını necə yaxşılaşdırmaq barədə müzakirə müəllimin moderator rolunu oynaması ilə başlayır. Bu yanaşma üçün nəzəri bazanı Praqmatizm, Konstruktivizm, Situasiyalı İdrak və Subyektiv Elmi Nəzəriyyədə tapmaq olar [3, s. 130-131].

❖ Praqmatizm, praktiki yanaşmalara və həll yollarına diqqət yetirən problem və ya vəziyyətləri müəyyən edən üsuldur. Praqmatizm ideologiya və ya müddəanın qənaətbəxş işlədiyi halda doğru olduğunu, təklifin mənasının onun qəbul edilməsinin praktiki nəticələrinin tapılmasını və qeyri-praktik fikirlərin rəddini tələb edilməsini əhatə edən fəlsəfi cərəyandır.

❖ Konstruktivizm müəllimlərin tələbələrinin öyrənməsinə kömək etmək üçün istifadə etdikləri mühüm öyrənmə nəzəriyyəsidir. Konstruktivizm insanların fəal şəkildə öz biliklərini qurması və ya yaratması ideyasına əsaslanır. İnsanlar bu təcrübələr üzərində düşündükcə, öz nümayəndəliklərini qurur və yeni məlumatları əvvəlcədən mövcud biliklərinə əlavə edir.

❖ Situasiyalı idrak - həm real, həm də virtual aləmdə nəse edərkən baş verən hadisələrə əsaslanan öyrənilmə prosesidir və buna görə də öyrənmə sosial, mədəni və fiziki kontekstləri olan situasiyalı fəaliyyətdə baş verir. Situasiyalı idrak informasiyanın emalı nəzəriyyəsinə alternativ kimi yerləşdirilmişdir.

❖ Subyektiv elmi nəzəriyyə-obyektlər və hadisələrdə mövcud olan, həm müşahidə olunan, həm də qoyulan qanunauyğunluqlarla bağlı empirik (təcrübi) qanunları əhatə edən, insan təxəyyülü ilə yaradılmış geniş miqyaslı sistemli quruluşdur.

Alman dilinin öyrənilməsi və yayılması sürəti

1990-cı illərin əvvəllərindən pedaqoqlar inkişaf edən dünyanın tələblərini nəzərə alaraq ingilis dilindən başqa ikinci xarici dilin öyrənilməsinin zəruriliyini vurğulayırlar. Avropa ölkələrinin dil siyasətini və dil öyrənmə məqsədlərini əks etdirən "Ümumi Avropa İstinad Mətni" fərdlərin ana dillərindən əlavə ən azı iki Avropa dilini kifayət qədər bilmə zərurəti olduğunu hesab edirlər. Avropa İttifaqı ölkələrində 90 milyondan çox insan ana dili kimi alman dilində danışır. Dünyada təxminən 15,5 milyon insan alman dilini xarici dil kimi öyrənir. Alman dili Avropa Birliyi ölkələri arasında ingilis dilindən sonra ikinci ən çox danışılan xarici dildir. Bundan əlavə, alman dili Avropa Birliyinin rəsmi dilidir və Aİ-nin istifadə etdiyi üç "işçi dil"dən biridir [1, s. 11-13].

Almaniya kimi ölkələrdə uğurlu iş qurmaq dil bilməkdən asılıdır. Alman dilini öyrənməklə şəxs Avropanın müxtəlif ölkələrinin şirkətlərində asanlıqla iş tapa bilər. Dil bilən insan bu ölkələrdə rahatlıqla bələdçi işləyə, özünü təkmilləşdirə bilər. Alman dilinin danışıldığı ölkələr turistlər baxımından səfər edilən ölkələrdir. Buna görə alman dilində işçiye həmişə ehtiyac vardır. Elm və tədqiqatla maraqlanan insanların alman dilini bilməsi çox vacibdir çünki, alman dili mühüm elmi dillərdən biridir.

Məlumdur ki, hazırda dünyada global ticarət sürətlə inkişaf edir. Geniş miqyaslı ölkələrlə bəzi ticarət fəaliyyətləri həyata keçirilir. Almaniya sənayedə, təhsildə və xüsusən də avtomobil ticarətində tanınmış mövqedədir. Biznes üçün alman dilini bilmək həmişə bir addım öndə olmaq deməkdir. Avropa ölkələri ilə ticarət fəaliyyəti baxımından çox əhəmiyyətlidir. Dil bilmək uğura aparan ən mühüm amillərdən biridir. İnşaat, sənaye, elektrik və elektronika, kosmetika və kimya, təhsil və texnologiya ilə yanaşı Almaniyanın xüsusilə avtomobil sənayesində böyük rolu var. Bu gün dünyanın bir çox ölkəsini məşğulluqla təmin edən Almaniya çoxmillətli etnik kimliyə çevrilir. Global etibarlılığı təmin edən dil formalaşması ona daha çox millət və xalqın üstünlük verdiyi dil olma xüsusiyyətini verir. Beynəlxalq arenada effektiv ticarət etmək istəyənlər üçün alman dili bütün Avropa ölkələrindən daha çox döviyyəli və uğurlu yer verir çünki, Amerikada iş görmək coğrafi baxımdan bir qədər çətindir [10, s. 86].

Bundan əlavə, alman dili bütün Avropa dillərinin əsasını təşkil edən bir dildir. Alman dilini öyrənmək bir çox xarici dilləri öyrənməyi asanlaşdırır və sürətləndirir. Bəzi dilçilik alimləri ingilis dilini alman dilinə əsaslanan alman əlifbasının dialektləşdirilmiş versiyası kimi təsvir edirlər.

Alman dilinin digər dillərlə oxşar və fərqli cəhətləri

Dili öyrənməyin ən yaxşı yollarından biri onu öz ana dilinlə müqayisə etməkdir. Alman və ingilis dillərinə gəldikdə, fərqlərdən daha çox oxşarlıqlar mövcuddur, çünki alman dili ingilis dilinin kök dili sayılır.

Alman və ingilis dilləri arasında, şübhəsiz ki, çoxlu oxşarlıqlar olsa da, fərqli olan söz və söz birləşmələri də vardır. Qrammatika alman dilini öyrənməyin ən maraqlı tərəfi deyil, lakin fərqlərdən xəbərdar olmaq daha çox lüğət sözünü yaddaşa daha sürətli köçürmək üçün effektiv yoldur [11].

Ayındır ki, alman dilində öyrənen tələbə əvvəlcə danışmaqdan daha çox oxumağa və yazmağa vaxt sərf edir. Hər iki dildə eyni yazılıb lakin fərqli mənalı olan sözlər çoxdur. Bu dilin qrammatikasını mənimsədikcə, onun bir çox digər dillərə nisbətən öyrənməyin daha asan olduğunu görmək mümkündür. Alman dilində müəyyən edilmiş qaydalardan çox az istisnalar var. Qaydaları öyrəndikdən sonra rahat yazmağa və danışmağa bilmək mümkündür.

Buna baxmayaraq, bu dili öyrənməyin bir sıra çətinlikləri də mövcuddur. Alman dilində inanılmaz dərəcədə uzun sözlər var ki, onlar da qısaldılaraq istifadəsi mümkün olmayan sözlərdir. Oxşar fikirləri ifadə etmək üçün almanca mürekkəb sözlərdən maksimum istifadə edilir.

Anglo-Saxon adlanan fransız və latın dillərinin qarışığından ibarət olan orijinal ingilis dili, adını eramızın 500-800-cü illərində oraya köçmüş alman tayfalarından almışdır. Bu german tayfaları normanlar gəlməmişdən əvvəl öz dillərində danışmışdılar və normanlar İngiltərəyə gəldikdən sonra da bu dildə danışmağa davam etdilər. Norman və latın sözləri çox söz ehtiyatını dəyişdirmədi əksinə bir sıra yeni söz və söz birləşmələri dilə əlavə edildi [4, s. 17-18].

Bu gün də ingilis dilində ən çox yayılmış 100 sözdən 80-i alman mənşəlidir. İngilis və alman dillərindəki ən əsas və ən çox danışılan sözlər eyni kökdəndir və onların hamısı son dərəcə oxşardır. Alman və ingilis dillərindən olan sözlərin çox vaxt tələffüzlərində inanılmaz dərəcədə oxşarlıqlar vardır. Alman və ingilis arasında samit səslərin bir qədər dəyişdiyi dövrlər var idi. Buna nümunə olaraq, 1500 ildir ki, tərkibində **p** olan sözlərin **f** ilə dəyişməsinə (məsələn, gəmi ingiliscə - "ship", almanca isə "schiff" çevrildi) göstərmək olar. Alman dilinin tələffüzü ingilis dilinə yaxın olduğundan quruluşca daha məntiqlidir [5, s. 75-77].

Tarixən bütün Avropa dillərində hansısa formada fleksiyaqlar vardır. Lakin dillər müasirləşdikcə əksəriyyəti onlardan azad olub. Bununla belə, çoxlu istisnalar hələ də mövcuddur. Bu o deməkdir ki, alman sözləri cinsdən, saydan, sıradan və zamandan asılı olaraq dəyişir.

Normanlar vasitəsilə ingilis dilinə çoxlu yeni sözlər daxil edildi. Bununla belə, alman xalqları Britaniya adalarına gəldikdə, onların dil və mədəniyyəti əvvəllər orada məskunlaşan Kelt dilli insanların təsiri altına düşdü. Vikinqlər və

Keltlər bütün Avropaya, o cümlədən indiki Almaniyaya yayılmışdılar və onların dilləri də almancanın dəyişməsinə təsir göstərmişdir [7].

Bundan başqa, Holland və Alman dilləri arasında leksik oxşarlıq 80 %-dən çoxdur. Hər iki dildəki sözlərin 4/5-i oxşarlıq təşkil edir. Bununla belə, bu o demək deyil ki, tələffüz və sintaksisdəki əlavə fərqlər səbəbindən bu dilləri bilənlər mütləq qarşılıqlı bir-birini başa düşülməsi nəzərdə tutulur.

Alman və holland dilləri lüğət baxımından olduqca oxşar olsalar da, qrammatika baxımından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirlər. Bu, əsasən holland dilinin "sadə" qrammatik quruluşa sahib olması ilə bağlıdır. Məsələn: Holland dilində söz sırası suallar üçün ifadələrin inversiyasına və cümlənin sonuna tabe bəndlərin hərəkətinə görə alman dilindən bir az daha sadə və yadda qalandır. Holland və Alman dilinin tələffüzündə eyni səslərdən çox istifadə edilir, lakin onlar orfoqrafiya baxımında çox fərqlidirlər. Holland dilini oxuyarkən, saitlərin və hərf birləşmələrinin tez-tez işlədilməsi diqqət çəkir, almanca isə uzun sözlərin və umlautların müntəzəm istifadəsi onu daha qəliz edir.

Bəzi tədqiqatçılar skandinav ölkələrinin dilləri ilə alman dilindəki oxşarlıqları vurğulasalar da nəzərə almaq lazımdır ki, skandinav dillərində MXT(mübtəda-xəbər-tamamlıq), alman dilində isə MTX (mübtəda-tamamlıq-xəbər) cümlə quruluşu mövcuddur. Skandinaviya dillərində alman dilində mümkün olmayan cümlənin sonunda ön söz qoyulmasına imkan verən "məsdər forması" vardır [9, s. 897-809].

Skandinaviya dilləri Şimali Alman dillərinin alt qrupuna aiddir. Skandinaviya dil qrupunu təşkil edən dillər Norveç, İsveç və Danimarka dilləridir. Skandinaviya dilləri əsasən bu üç Skandinaviya ölkəsində İsveç, Norveç və Danimarkada danışılır.

Alman dilinin rəsmi dili olduğu altı ölkəyə Avstriya, Belçika, Almaniya, Lixtenşteyn, Lüksemburq və İsveçrə aiddir. Dünyadakı alman dilində danışanların 78%-dən çoxu Almaniyada 13%-dən çoxu Avstriyada, 1%-dən azı İtaliyada, 7%-dən çoxu isə digər ölkələrdə yaşayır [10, s. 99-100].

Noticə

Hazırda dünyada tədris edilməsi baxımından alman dili ən çox öyrənilən dillər siyahısındadır. Buna səbəb, alman dilini bilən şəxslər üçün yaranan təhsil və iş imkanlarının daha çox olmasıdır.

Almaniyanın 16 əyaləti bütün dövlət universitetlərində tələbələr üçün təhsil haqqını ləğv edibdir. Bu o deməkdir ki, hal-hazırda Almaniyanın dövlət universitetlərində həm yerli, həm də beynəlxalq tələbələr semestr üzrə idarəetmə və digər xərcləri qarşılamaq üçün kiçik bir ödənişə pulsuz təhsil ala bilərlər. Bu isə daha çox gənc tələbənin alman dilini öyrənməyə təşviq edir.

Almanlar ümumiyyətlə hesab edirlər ki, təhsilə kommersiya məhsulu kimi yanaşmaq olmaz və təhsilin inkişafı iqtisadi artımı və əhalinin rifahını təmin edir.

Digər səbəb, Almaniyanın iqtisadi cəhətdən çox inkişaf etməsidir belə ki, müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərən alman şirkətləri işçi axtararkən onların dilinə tam bələd olan təcrübəli işçilərə üstünlük verirlər ki, bu da insanları alman dilinin öyrənilməsinə stimül verir.

Son olaraq, alman dilinin başqa dil qrupları ilə oxşarlıqlarının olması onun tez mənimsənilməsinə və yayılmasına gətirib çıxarır. İnsanlar adətən öz dillərinə yaxın mənalı söz və söz birləşmələrinin olduğu dili daha tez qavraya və sürətli öyrəne bilirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Bekar, B. *Dil Ekonomisi ve Almanya Türklerindeki Örnekleri (İsim çekiminde)*. RumeliDE Dil ve edebiyat araştırmaları Dergisi, 2016, №5, s.9-17.
2. Cothari, R.C. *Research Methodology: Methods and Techniques*-New Delhi: New Age International Ltd, 2009.-401p.
3. Fasold, W.R., Linton, C.J. *An Introduction to Language and Linguistics*. UK: Cambridge University Printing House, 2013. - 540p.
4. Brown H.D., *Teaching by Principles an Interactive Approach to Language Pedagogy*, 4th ed. New Vistas, 2004.
5. Hufeisen, B, Neuner, G. *The Plurilingualism Project: Tertiary Language Learning: German after English*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004.- 173p.
6. Seyidəliyev, N. Afad Qurbanov və ümumi dilçilik. - Bakı: İMAK, 2019. - 424 s.
7. Osborne, N. *The importance of learning languages in today's world*. 2003. <http://www.buzzle.com/articles/importance-of-the-foreign-language-study.htm>
8. Pearson, J. C. & Nelson, P. E. *An introduction to human communication: Understanding and sharing* (8th ed.). New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2000.
9. Sarajar, R.D., Lesilolo, E.R.N. *The Effectiveness and Efficiency of German Language Learning as a Foreign Language in Senior High School 1 Tondano*. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 2nd International Conference on Social Science, 2019. Volume. 383. 805-809p.
10. Şanlıoğlu, Ö. *Almanya'nın birleşmesinin 20. yılı: ekonomi politikalarının başarısı açısından bir değerlendirme*. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, №6 (1), s.73-101s.
11. Timiraos, I. *How does the knowledge of English language affect German language learning?* *National Distance Education University*, 2019. <https://www.researchgate.net/>